

Панасенко К.О.,
викладач кафедри
англійської та турецької мов
Херсонського державного університету
м. Херсон, Україна

ПРОСТОРОВА СИМВОЛІКА У ПОЕТИЧНІЙ ТВОРЧОСТІ ДЖ. Р. КІПЛІНГА ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ВІДТВОРЕННЯ В УКРАЇНСЬКИХ ТА РОСІЙСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ

Осмилення людиною себе та свого місця у межах мікро-, мезо- та макрокосму, ймовірно, призвело до наділення простору символічними, тобто надзвичайно важливими, значеннями як для окремої людини, так і для людських колективів у цілому. Символіка простору належить до однієї з найдавніших символічних мов людства, а одним із її найдревніших і найважливіших протиставлень є опозиція «свій»/«чужий» [3, с. 21], що проявляється на усіх трьох рівнях та співвідноситься із безпечним та небезпечним простором, життям і смертю відповідно.

Просторова символіка, що у вітчизняному перекладознавстві була детально прописана та класифікована М. О. Новиковою та І. М. Шамаю [3], широко представлена в англійській поезії, зокрема у поетичних текстах Дж. Р. Кіплінга, де репрезентовано символи основних із заявлених у вказаній вище праці груп [3].

Символом контакту по горизонталі постає номінація **road** у вірші Дж. Р. Кіплінга “Mandalay”, в якому описується сум ліричного героя за коханою, яку він зустрів на чужині. Засобом зв’язку між його рідною землею та чужиною, такою близькою для ліричного героя, виступає дорога до Мандалая, яку він повік не забуде: *Ship me somewheres east of Suez, where the best is like the worst, / Where there aren't no Ten Commandments an' a man can raise a thirst; / For the temple-bells are callin', an' it's there that I would be – / By the old Moulmein Pagoda, looking lazy at the sea; / On the road to Mandalay <...>* [1, с. 22]. Вираз ВТ *On the road to Mandalay*, який лейтмотивом повторюється майже у кожній строфі ВТ, український перекладач В. Чернишенко еквівалентно відтворює виразом *По (на) дорозі в Мандалай* [1, с. 21, 23], де символіку іменника **road** відтворено словниковим відповідником **дорога**.

Встановленню контакту у горизонтальному вимірі сприяє **відкривання вікон, дверей**

тощо [3, с. 90], як от у поетичному тексті Дж. Р. Кіплінга "The Only Son", в якому йдеться про втрату матір'ю єдиного сина. Установлення зв'язку із «чужим», ворожим, світом актуалізується за рахунок **відкриття** жінкою-матір'ю **дверей** та **проникнення до оселі вовчиці**: <...> *she opened the door anon, / And a grey bitch-wolf came out of the dark and fawned on the Only Son* [1, с. 124]. Символіка вовка взагалі та вовчиці зокрема є однозначно негативною: "The wolf figures frequently <...> as the symbol of the enemy, of the menacing animal. It is evil, the devouring, fierce creature <...> in the Christian faith they are considered the spoilers of the flock" [4]. Саме таким «чужаком», підступним ворогом, який відбирає у матері єдиного сина, виступає вовчиця у контексті вірша. Наведені вище рядки ВТ український перекладач Ю. Покальчук передає відповідно: <...> у **дверях розкритих імла**, / *І до Єдиного сина вовчиця з пільми, лащачись підійшла* [1, с. 125]. Символіку відкритих дверей у ПТ адекватно відтворено словниковим відповідником **двері** до іменника **door** та граматичною заміною дієслова-присудка **opened** дієприкметником **розкриті**. Словниковим відповідником **вовчиця** відтворено і символіку номінативної одиниці **bitch-wolf**. Перекладач також удається до ампліфікації іменника **імла**, що, будучи синонімом туману, у системі символів простору маркує контакт з іншосвітом по вертикалі [3, с. 91]. Така ампліфікація інтенсифікує мотив встановлення небажаного контакту з іншосвітом, не порушуючи авторової думки.

Яскравим прикладом апеляції до символіки контакту по вертикалі вважаємо поетичний текст Дж. Р. Кіплінга "Ford O' Kabul River", в якому засобом встановлення контакту між світами виступає **взуття**. Слово-символ **boots** у виразі **for their boots'll put them under** [1, с. 42] уживається на позначення смерті людей у процесі переходу в брід через річку Кабул. Актуалізації мотиву смерті у ВТ слугує також прислівник **under**. Символіку виразу **for their boots'll put them under** в українському ПТ А. Могильного адекватно відтворено за рахунок словникового відповідника **чоботи** у поєднанні з варіантним відповідником **униз** до прислівника **under**: **чоботи униз їх тягнуть** [1, с. 43]. У російському ПТ С. Тхоржевського цей вираз передано як **башмаки у них, как гири** [2]. Хоча російський перекладач відтворює символіку номінативної одиниці **boots** як посередника між людиною та землею варіантним відповідником **башмаки**, прийом модуляції у ПТ (заміна наслідку (**чоботи тягнуть людей униз**) причиною (**важкістю чобіт**)) та елімінація прислівника **under** сприяють послабленню такої характеристики контакту, як небажаність, та ускладнюють здатність до адекватного декодування символічного контексту відповідного відрізка ВТ. До того ж, розмовний вираз **башмаки у них, как гири** повністю нейтралізує метафоричність вислову ВТ.

Репрезентантами контакту у вертикальному вимірі часто стають також метеосимволи, такі як дощ, вітер, сніг тощо [3, с. 91]. Залучення одного з таких символів для вираження ідеї

ворожості спостерігаємо у поетичних текстах Дж. Р. Кіплінга “The Ballad of the Bolivar” та “Tomlinson”. У першому вірші ліричному герою з іншими моряками вдається врятуватися від шторму на морі, який виступає «знаряддям» Бога: *We / Euchred God Almighty's storm, bluffed the Eternal Sea!* [5]. У російському ПТ А. Долиніна слово-символ **storm** відтворено словниковим відповідником **шторм**, тоді як слово *almighty's*, вжите у ВТ з метою інтенсифікації могутності Бога, якого змогли перехитрити звичайні смертні, еліміновано, що все ж не заважає відтворенню символічного значення вітру як посланця з небесних сфер: *Мы надули Божий Шторм, Море провели* [5]. У вірші “Tomlinson” головний герой по закінченні земного життя постає перед Страшним Судом, а маркером «чужого», ворожого світу виступає номінація **wind**, що чітко видно з наступних рядків тексту: *The Wind that blows between the Worlds, it nipped him to the bone, / And he yearned to the flare of Hell-gate there as the light of his own hearth-stone* [284, с. 34]. В українських ПТ(1) М. Левіної та ПТ(2) В. Чернишенка ці рядки передані відповідно: **Вітер, що хитає світи, Томлінсона проймав до кісток / І власне багаття ввижалось йому в непевнім світлі зірок** [1, с. 35] та **Між світами піднявся вітер, пронизав до кісток його / Хоч, здавалося, мало б гріти, бо ж усюди горів огонь** [1, с. 251]. У обох ПТ символіку номінативної одиниці **wind** як контактеру між світами адекватно відтворено словниковим відповідником **вітер**. Щодо перекладної версії М. Левіної, недоречним вважаємо вираз *в непевнім світлі зірок*, адже зірки асоціюються із благим «верхом», а у ВТ багаття, осередок «свого» простору ввижається Томлінсону не через зірки, а крізь полум'я пекла. У цьому відношенні не можна залишити поза увагою номінацію **hearth-stone**, яка у контексті вірша репрезентує осередок «свого», безпечного, простору, а отже є символом центру. У ПТ1 зазначене символічне значення відтворено за рахунок залучення прийому генералізації – **багаття**. Щодо ПТ2, перекладач не відтворює символічного значення іменника **hearth-stone** як осередку «свого» простору. Обидва перекладачі ігнорують семантику пекла, виражену словосполученням **Hell-gate**, другий елемент якого маркує кордон між світами по горизонталі.

У іншому вірші Дж. Р. Кіплінга, “The Stranger”, автор також апелює до номінації **gate**. Ліричний герой не знає, чи варто йому впускати чужинця, адже наміри цієї людини невідомі. У ВТ цей кордон майже перетнуто, що есплікується через словникове значення прийменника *within*. В українському ПТ В. Чернишенка слово-символ **gate** хоча й передано словниковим відповідником **ворота**, говорити про відтворення символічного значення, закладеного у ВТ, не можна, адже перекладач уживає прийменник *біля*, який, на противагу лексемі *within*, не актуалізує сему вторгнення: *The Stranger within my gate / He may be true or kind* [1, с. 112] та *Чужинець біля воріт / Впустити його, чи ні?* [1, с. 113].

Значеннєве місце у символіці простору відводиться уявленню про центр, що

протиставляється кордону як «свій», безпечний, простір, простору «чужому», максимально небезпечному. Одним із важливих символів центру на рівні макрокосму постає **сонце** [3, с. 110], а його енергія, як відомо, традиційно асоціюється із життям, у той час як його затемнення зазвичай пов'язують зі смертю. Саме такого символічного значення смерті головного героя набуває затемнення сонячного світла у вірші Дж. Р. Кіплінга “Danny Deever”: “*What’s that so **black agin the sun?**” – said Files-on-Parade. / “It’s Danny fightin’ ‘ard for life” the Colour-Sergeant said [1, с. 18]. Український перекладач М. Стріха пропонує таку версію перекладу цих рядків: «*Чом **сонце потьмяніло** враз?» – почулося з рядів. / «*Не хоче Денні умирать...*» – *сержант прошепотів* [1, с. 19]. Удаючись до контекстуальної та граматичної заміни (**потьмяніло** замість прикметника **black**) та, відтворюючи слово-символ **sun** словниковим відповідником **сонце**, перекладач адекватно відтворює ідею закінчення життя головного героя, встановлюючи паралель із затемненням сонця. Вираз ВТ *It’s Denny fightin’ ‘ard for life* у ПТ адекватно передано за рахунок антонімічного перекладу – *Не хоче Денні умирать...*[1, с. 19].**

Додавання дров матір’ю помираючого хлопця до домашнього вогнища як осередку життя, центру «свого», безпечного простору у вище згадуваному вірші Дж. Р. Кіплінга “The Only Son” символізує бажання жінки відвести небезпеку, точніше – смерть, яка підступається до оселі з метою забрати її єдиного сина, що виражено у наступних рядках вірша: *She dropped the **bar**, she shot the bolt, she fed the **fire** anew / For she heard a whimper under the sill and a great grey **paw** came through. / The fresh **flame** comforted the hut <...> [1, с. 125].* Запалювання вогнища у контексті вірша символізує захист від смерті. Ось як передані ці рядки в українському ПТ Ю. Покальчука: *Двері закрила на засув міцний, і дров **вогонь** не беріг, / Бо почула вищання, неначе ключ, і лапа лягла на **пориг**. / Затихши в оселі створив **вогонь** <...> [1, с. 125].* У першому випадку вживання слова-символу **fire**, хоча його й передано у ПТ словниковим відповідником **вогонь**, перекладач не відтворює символіку запалювання вогню як сили, здатної підтримувати життя та боротися з ворожими силами, адже значення виразу *дров **вогонь** не беріг* суперечить значенню фрази ВТ *she fed the **fire** anew*. У третьому рядку перекладач адекватно відтворює символіку іменника **flame**, який передано варіантним відповідником **вогонь** у складі адекватного оригіналу виразу ПТ: *The fresh **flame** comforted the hut <...> [1, с. 125] – Затихши в оселі створив **вогонь** <...> [1, с. 125].* Удаючись до ампліфікації слова-символу **двері** у складі граматичної основи *двері закрила*, перекладач не порушує авторової інтенції, а скоріше, навпаки, прагне інтенсифікувати ідею захисту «свого» простору від ворожих сил. До того ж, до цільового тексту уведено порівняння *неначе ключ*, відсутнє у ВТ, що також підсилює мотив безпеки. Відтворено

перекладачем за рахунок словникового відповідника *porig* і слово-символ кордону по горизонталі *sill*. Отже, символіку наведеного фрагменту ВТ у ПТ відтворено адекватно.

Результати залучення зіставного перекладознавчого аналізу та комплексу філологічних методів аналізу уможливають наступні висновки щодо основних засобів та особливостей відтворення символів простору, представлених у поетичних текстах Дж. Р. Кіплінга, засобами української та російської мов.

Головними засобами адекватного/неадекватного відтворення символів простору, що спостерігаємо у поетичній творчості Дж. Р. Кіплінга, в українських та російських ПТ виявляються словникові та варіантні відповідники. Нерідко удаються перекладачі і до такого способу перекладу, як ампліфікація слів-символів, що зазвичай не сприяє неадекватній передачі символічного контексту ПТ, певною мірою експлікуючи та/або інтенсифікуючи авторський задум.

Список літератури:

1. Кіплінг Дж. Р. Межичасся: Поетичні твори. Англ. мовою з паралельним українським перекладом / Дж. Р. Кіплінг; [упоряд. В. Чернишенко]. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2009. – 304 с. 285. Киплинг Р. Брод на реке Кабул [Электронный ресурс] / Р. Киплинг. – Режим доступу : <http://stihi-xix-xx-vekov.ru/Kipling5.html>.
2. Киплинг Р. Брод на реке Кабул [Электронный ресурс] / Р. Киплинг. – Режим доступу : <http://stihi-xix-xx-vekov.ru/Kipling5.html>.
3. Новикова М. А. Символика в художественном тексте. Символика пространства (на материале "Вечеров на хуторе близ Диканьки" Н. В. Гоголя и их английских переводов) : [учеб. пособие] / М. А. Новикова, И. Н. Шама. – Запорожье : СП "Верже", 1996. – 172 с.
4. Dictionary of Symbolism [Electronic Resource]. – Mode of access : <http://www.umich.edu/.../symbolismproject/symbolis...>
5. Kipling R. The Ballad of the "Bolivar" [Electronic Resource] / R. Kipling. – Mode of access : <http://www.poetarium.info/kipling/bolivar.htm>.